

De Evenaar

Centrum voor Transculturele Psychiatrie
Noord-Nederland

Traumatische rouw en culturele betekenisgeving

Dr. Geert Smid
15 maart 2018

Stichting **Centrum'45**

Laban over transculturele psychiatrie: NRC 21-7-2012

Wat doe je als iemand last heeft van een voodoo-ritueel, van *djinns*, geesten of van stemmen van voorouders, die akelige opdrachten geven? (...)

„Als je het probeert en de ander opent zich, dan ís er contact mogelijk. Mensen zijn niet zo verschillend. (...)

Je moet lijnen naar het leven gooien.”

Traumatische rouw en cultuur: vragen en perspectieven

*Psychopathologie na traumatisch verlies:
epidemiologische aspecten*

*Determinanten van betekenisgeving na
psychotrauma, verlies en rouw*

*Cultuursensitieve opvang, preventie,
screening, diagnostiek en behandeling van
psychopathologie na traumatisch verlies*

Psychopathologie na traumatisch verlies: epidemiologische aspecten

Traumatisch verlies en traumatische rouw

Traumatisch verlies

Dood van een (of meerdere) naaste(n) in de context van een traumatische gebeurtenis

- Moord, suïcide
- Oorlog, terreur, ramp, ongeval, misdaad
- Ziekte

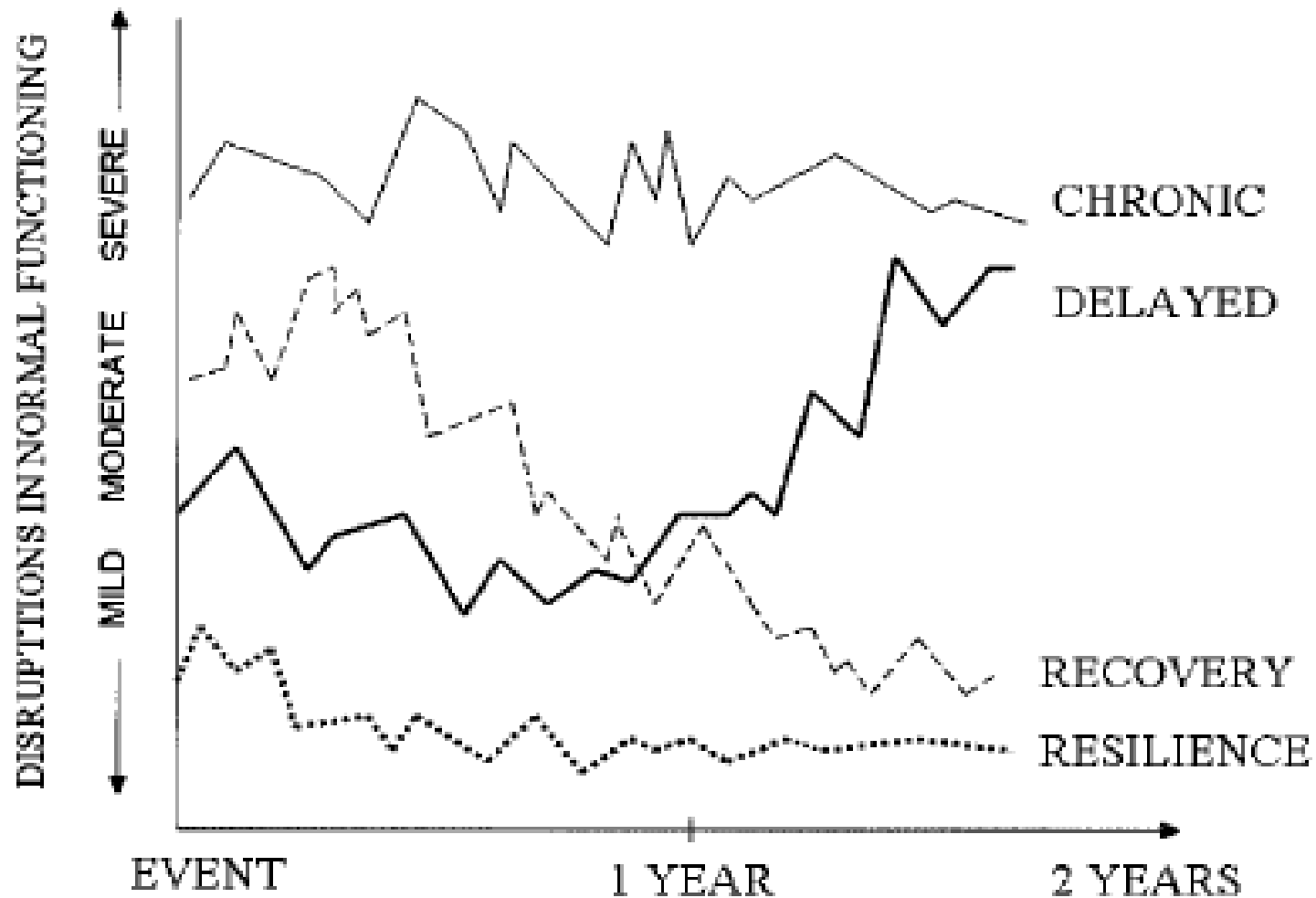
“Traumatische Rouw”

Psychische klachten na traumatisch verlies

- Persisterende complexe rouwstoornis (PCRS) - Andere gespecificeerde psychotrauma- of stressorgerelateerde stoornis
- Posttraumatische stressstoornis (PTSS)
- Depressie

Veerkracht, herstel, chronische en uitgestelde stress-gerelateerde klachten

(Bonanno, 2004)

Identifying abnormal grief

It is normal for feelings of grief to follow loss. However, severe feelings lasting six months or more can indicate a diagnosis. The condition has two commonly used names, under different classification systems. There is substantial overlap between the two sets of diagnostic criteria (represented by the purple shaded area below).

Suggested diagnosis thresholds

According to the DSM-5 definition of PCBD, these are the number of symptoms needed for diagnosis. This can be a useful guide, although diagnoses would be made combining the patient's experience and the clinician's judgement.

	Prolonged grief disorder (PGD)*		Persistent complex bereavement disorder (PCBD)†		
Symptom duration	6+ months		6+ months (children) 12+ months (adults)		
Separation distress		Longing for deceased Intense emotional pain Preoccupation with deceased	Preoccupation with circumstances of death	1+	
Other symptoms	Sadness Emotional numbness An inability to experience positive mood	Difficulty accepting the death Disbelief / Denial Bitterness / Anger Blame / Guilt Feeling one has lost a part of one's self Difficulties engaging with activities or making plans for the future	A desire to die, to be with the deceased Difficulty in reminiscing positively about the deceased Feeling that life is empty or meaningless Feeling alone or detached from others Difficulty trusting other people Excessive avoidance of places, people, or objects reminding of the loss	6+	
Impact on life	Impairment in important areas of functioning: Family Personal Educational Occupational Social Other				1+
Severity	Reactions are out of proportion or inconsistent with the normal expectations of an individual's community: Social Cultural Religious				1+

* As defined in ICD-11: International Classification of Diseases (11th Edition)

† As defined in DSM-5: Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (fifth edition)

Boelen &
Smid, *BMJ*,
2017

Traumatic Grief Inventory - Self Report (TGI-SR)

Self-report instrument for screening and severity rating for Persistent Complex Bereavement Disorder (DSM-5) and Prolonged Grief Disorder (ICD-11)

- *Available in 10 languages*

Part 1: The losses of loved ones the person has been confronted with

Part 2: To what extent the person experiences grief reactions related to the most distressing loss he/she has experienced (18 items)

JOURNAL OF LOSS AND TRAUMA

<http://dx.doi.org/10.1080/15325024.2017.1284488>

 OPEN ACCESS

The Traumatic Grief Inventory Self-Report Version (TGI-SR): Introduction and Preliminary Psychometric Evaluation

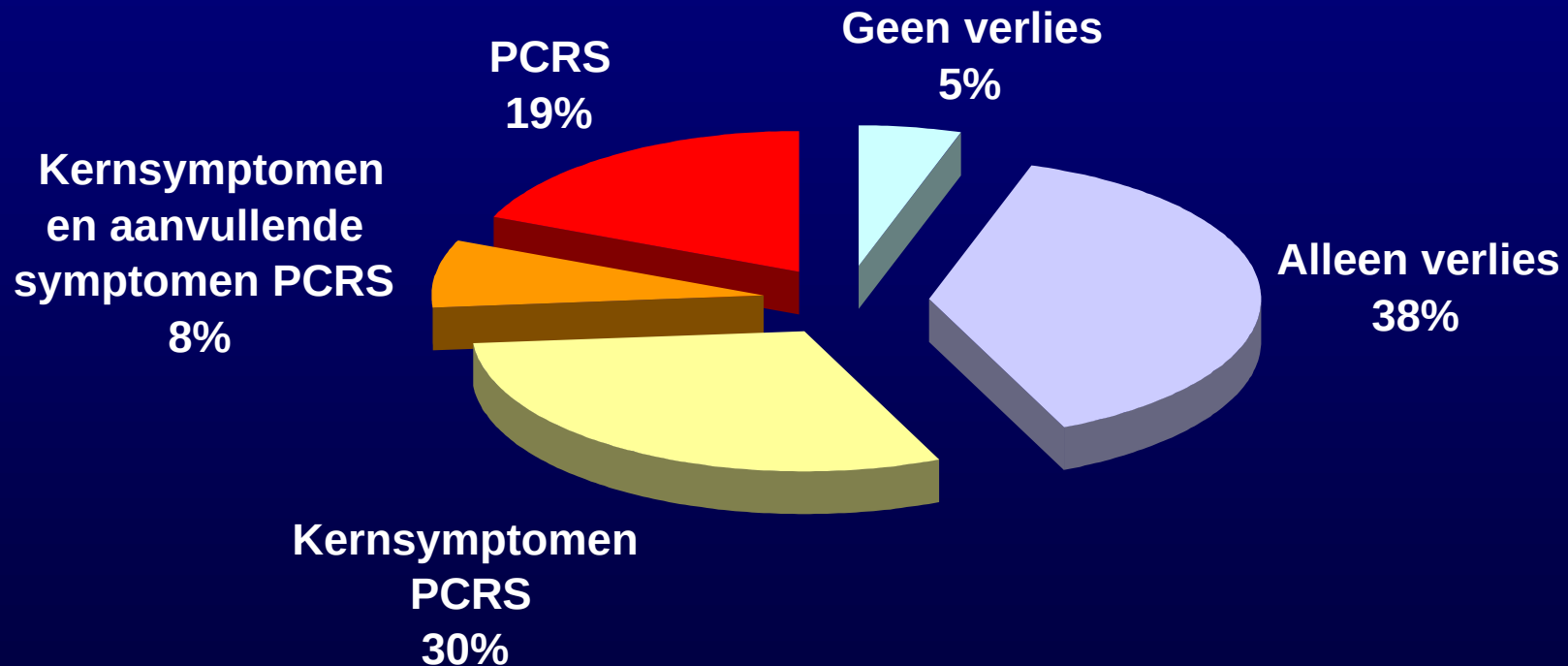
Paul A. Boelen^{a,b} and Geert E. Smid^{b,c}

^aDepartment of Clinical Psychology, Utrecht University, Utrecht, The Netherlands; ^bArq Psychotrauma Expert Group, Diemen, The Netherlands; ^cFoundation Centrum '45, Diemen, The Netherlands

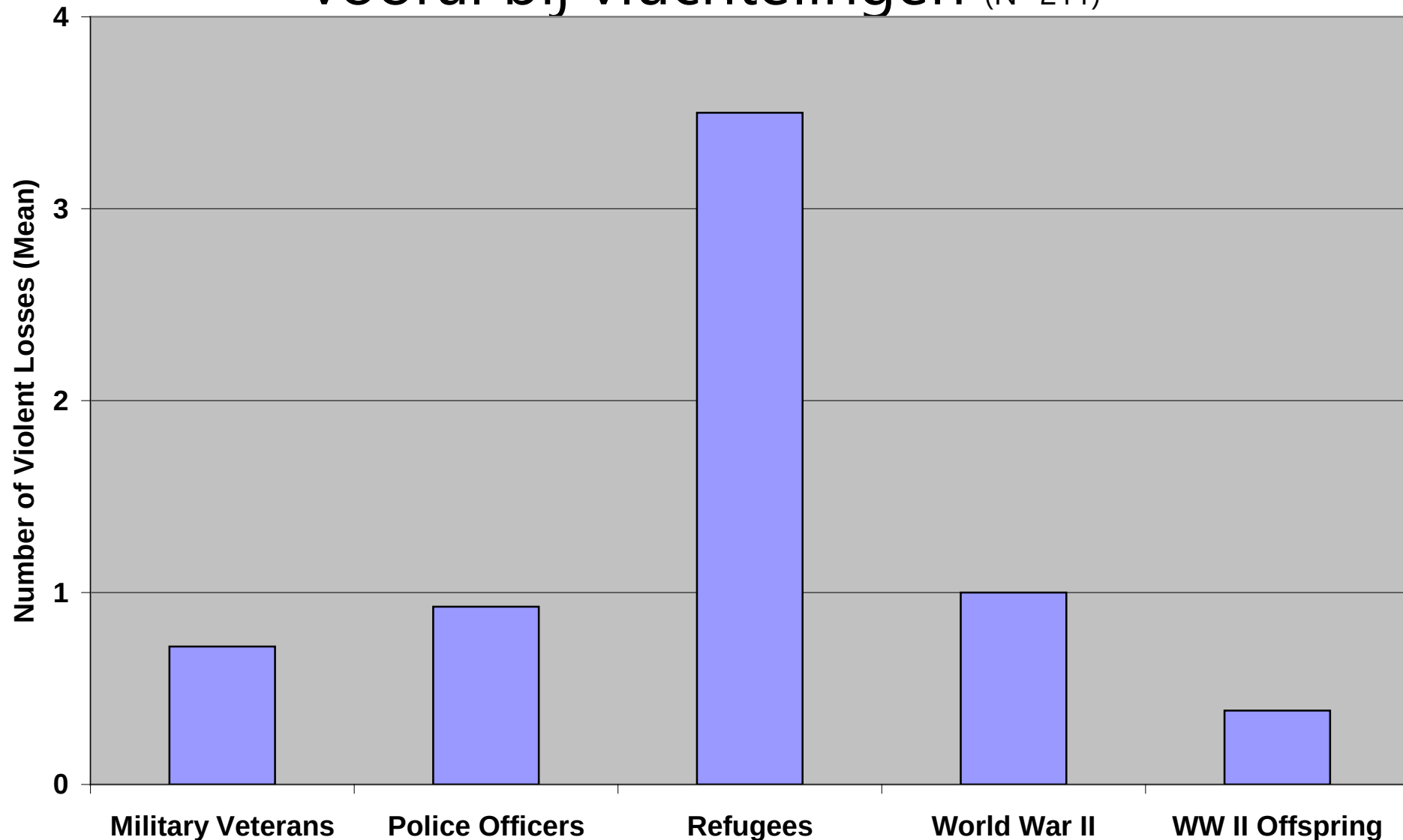
Traumatic Grief Inventory – Self Report (TGI-SR) items

1. Ik had plots opkomende gedachten en beelden die te maken hadden met zijn/haar dood.
2. Ik had intense gevoelens van emotionele pijn, verdriet, of golven van rouw.
3. Ik voelde een zeer sterk verlangen naar hem/haar.
4. Ik voelde verwarring over mijn rol in het leven of een verminderd gevoel van eigenwaarde.
5. Ik had moeite om zijn/haar dood te aanvaarden.
6. Ik vermeed plaatsen, voorwerpen, of gedachten die mij eraan herinneren dat hij/zij dood is.
7. Ik had moeite om mensen te vertrouwen.
8. Ik voelde me bitter gestemd of boos over zijn/haar dood.
9. Ik had moeite om door te gaan met mijn leven (bijvoorbeeld door nieuwe vrienden te maken, nieuwe interesses te ontwikkelen).
10. Ik voelde mij verdoofd.
11. Ik vond het leven leeg en zonder betekenis zonder hem/haar.
12. Ik voelde me geschokt of verbijsterd over zijn/haar dood.
13. Ik merkte dat mijn functioneren (in mijn werk, privéleven en/of sociale leven) ernstig is verslechterd ten gevolge van zijn/haar dood.
14. Ik had plots opkomende gedachten en beelden die te maken hebben met de omstandigheden waaronder hij/zij is overleden.
15. Het lukte mij niet goed om stil te staan bij positieve herinneringen aan hem/haar.
16. Ik had negatieve gedachten over mijzelf die verband houden met zijn/haar dood (bijvoorbeeld gedachten over zelfverwilt).
17. Ik had de wens om zelf te sterven, om bij hem/haar te kunnen zijn.
18. Ik voelde mij alleen of voelde afstand tot andere mensen.

Resultaten Centrum '45: PCRS bij > 1 op de 6 patiënten verwezen voor specialistische traumabehandeling

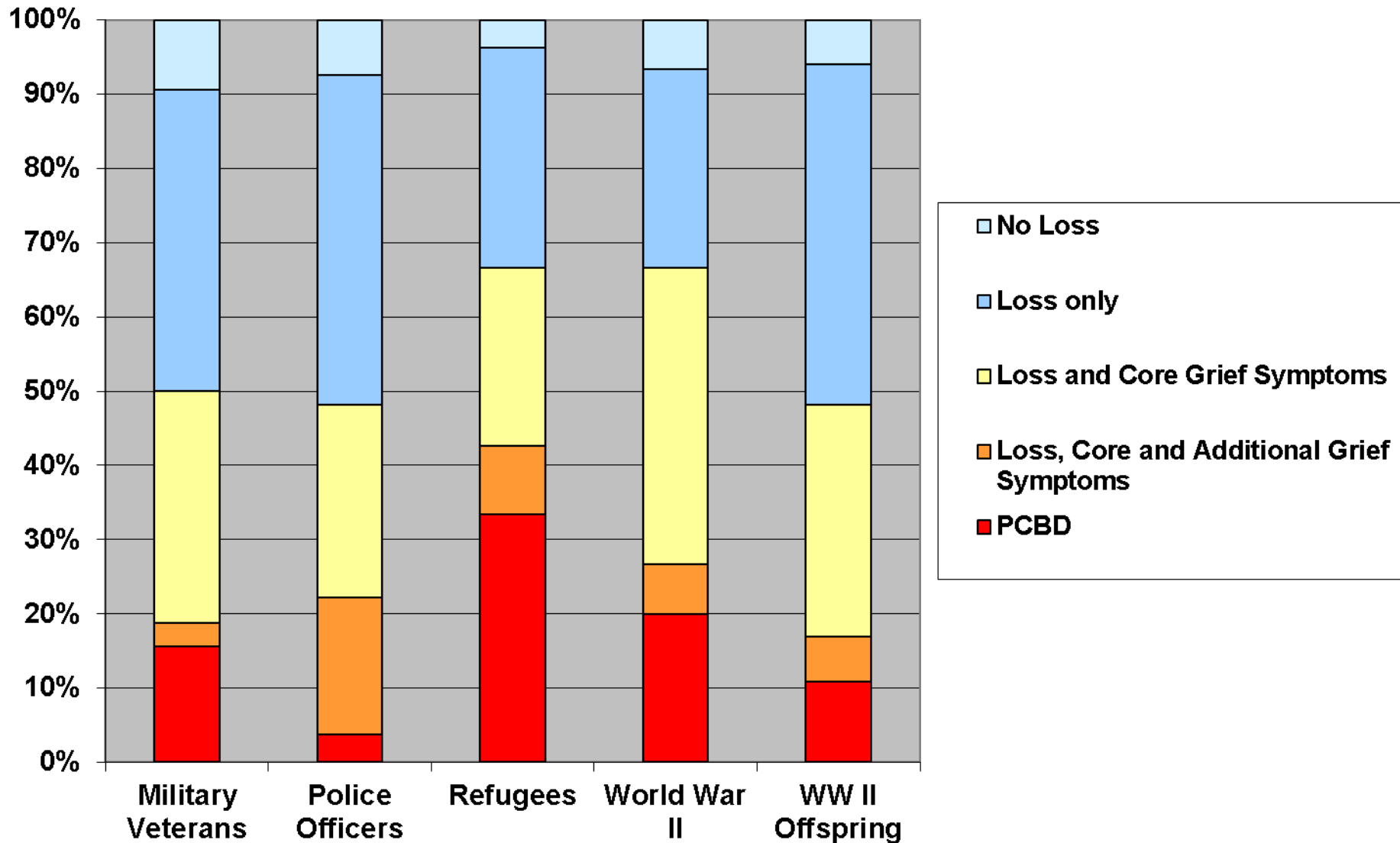

Verlies onder gewelddadige omstandigheden: vooral bij vluchtelingen (N=211)

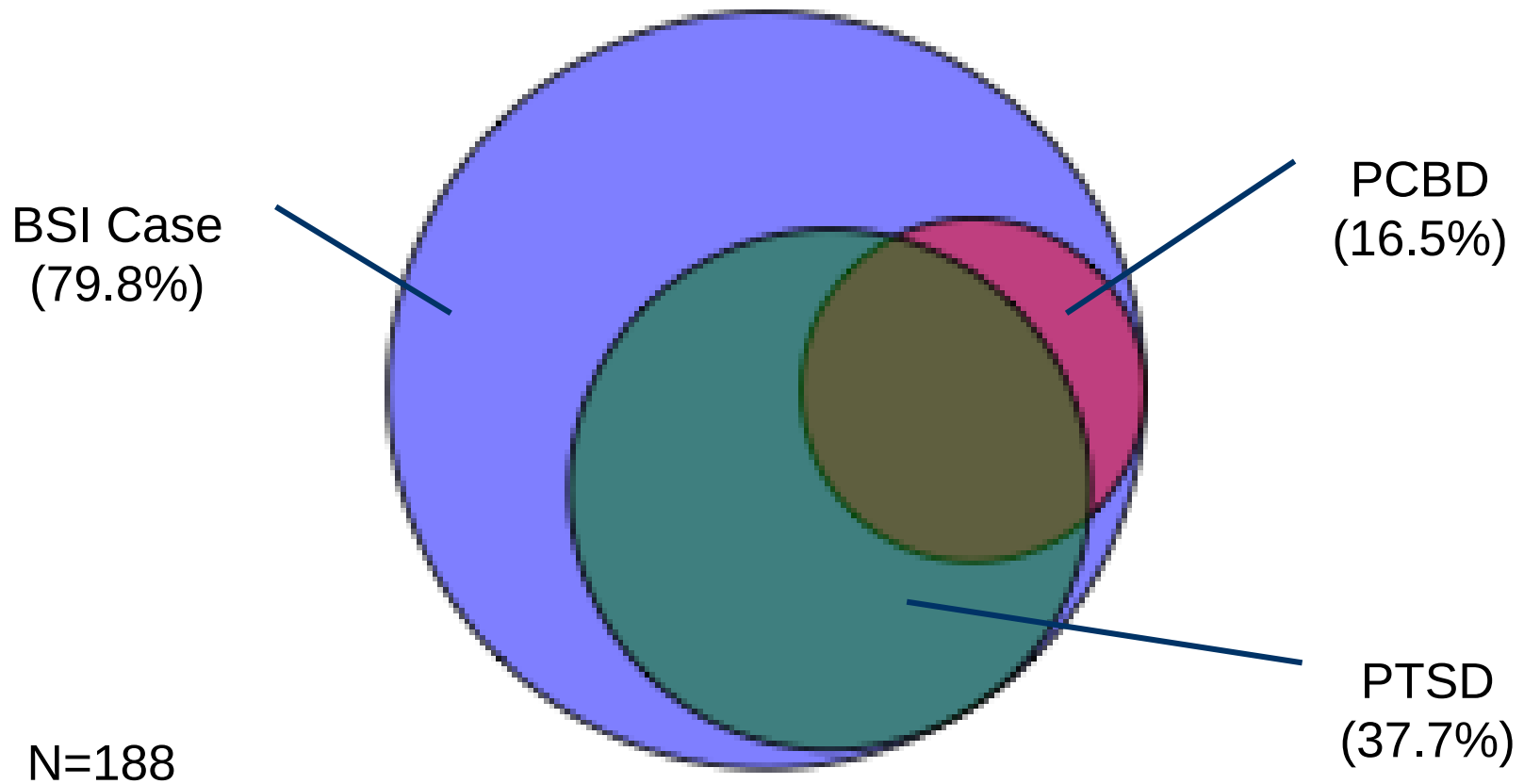

Meeste rouwsymptomen bij vluchtelingen

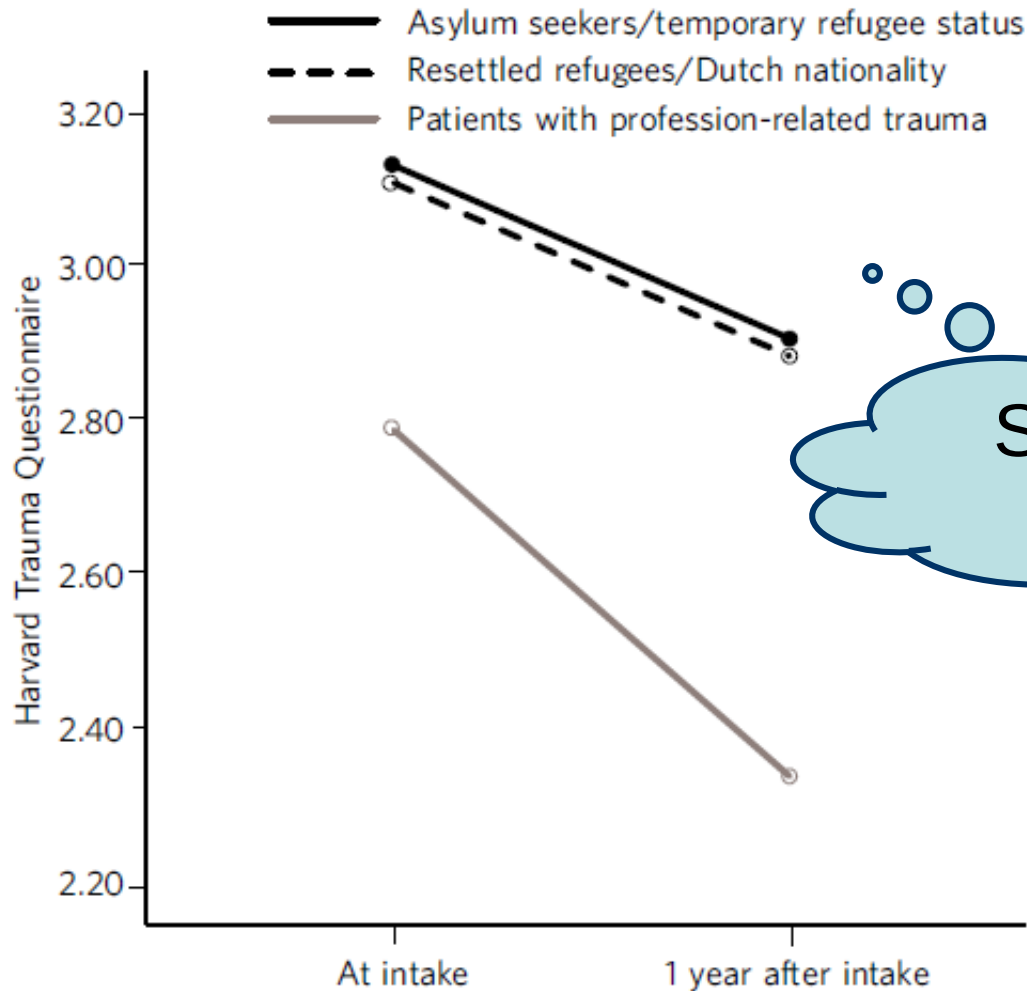
(N=211)

Resultaten Centrum '45: PCRS gaat samen met algemene psychopathologie en vaak met PTSS

Vluchtelingen en asielzoekers hebben ernstige PTSS-klachten die tijdens behandeling persisteren

Speelt rouw
een rol?

Ter Heide & Smid, BJPsych Bulletin, 2015

Multipel en traumatisch verlies draagt bij aan psychopathologie

	Psychopathology				
	Ustd	95% CI			Std
Age	0.00	−0.01	—	0.01	−0.02
Female sex	0.48	0.24	—	0.73	0.20
Education level	0.05	−0.01	—	0.11	0.08
Long asylum procedure	0.33	0.09	—	0.56	0.14
Postmigration stressors	0.06	0.03	—	0.08	0.24
Traumatic loss					
Unnatural loss of child	0.70	0.09	—	1.33	0.14
Unnatural loss of family	0.04	−0.20	—	0.27	0.02
Unnatural loss of friends	−0.05	−0.31	—	0.20	−0.02
Witnessing loss of family or friend	0.23	−0.03	—	0.49	0.10
Multiple loss					
No. lost children	−0.03	−0.29	—	0.21	−0.02
No. lost family	0.02	0.00	—	0.03	0.12
No. lost friends	−0.01	−0.02	—	0.00	−0.09
Other traumatic events	0.14	0.10	—	0.18	0.40

Hengst, Smid & Laban, 2018

Determinanten van betekenisgeving na psychotrauma, verlies en rouw

Culturele manieren van omgaan met rouw en verlies

- Rituelen bekrachtigen en bevestigen voor nabestaanden (Romanoff & Terenzio, 1998):
 - De overgang van de nabestaande van de ene sociale status naar de andere
 - Het belang van de overledene
 - Het kanaliseren van emoties
 - De continuïteit en sociale cohesie van de gemeenschap
- Verlies van dierbaren onder traumatische omstandigheden gaat vaak gepaard met de onmogelijkheid om cultureel passende rituelen uit te voeren
- Culturele incongruentie bij ongelijkheid tussen overtuigingen, verwachtingen en praktijken in de cultuur van oorsprong en de dominante cultuur (Bhugra & Becker, 2005)

Migranten hebben meer psychische klachten na verlies van dierbaren door een ramp

Casus: schuldgevoel bij niet kunnen uitvoeren van rituelen na traumatisch verlies

Jack, nu 25 jaar, uit Liberia

- Leeft ongedocumenteerd in Nederland
- Op zijn 14e een aanval door de rebellen: zijn geliefde oma is verbrand in huis, terwijl ze verlamd op bed lag
- Jack was niet thuis: hij was gedwongen om kindsoldaat te zijn
- Moeder, broers en zussen zijn vermist
- Jack heeft heel vaak nachtmerries over zijn oma, ze kijkt zwijgend naar hem
- Jack voelt zich schuldig over haar dood, hij had haar moeten redden en had haar moeten begraven
- Hij wil haar dood accepteren maar weet niet hoe
- Jack vermijdt zoveel mogelijk de zeer indringende beelden over hoe zijn grootmoeder stierf

Het verhaal van het verlies omvat determinanten van betekenisgeving

Contextuele en psychologische determinanten van betekenisgeving:

- Culturele, spirituele, religieuze en morele tradities
- Hechtheid van de relatie
- Verlies van hulpbronnen als gevolg van het overlijden
- Gerechtelijke procedures
- Beschikbaarheid van sociale steun
- Eerdere trauma- of verlieservaringen
- Geschiedenis van psychische problemen

Cultuur en betekenisgeving

- Voor de nabestaande roept traumatisch verlies van dierbaren intense emoties en existentiële onzekerheden op
- Veel culturele opvattingen over dood en het hiernamaals vullen de leegte die voortkomt uit existentiële onzekerheden
- Angst voor het onbekende en intolerantie voor onzekerheid zijn sleutelbegrippen bij het verklaren van de ontwikkeling van psychopathologie, waaronder traumatische rouw (Boelen, Reijntjes & Smid, 2016)
- Betekenisgeving verwijst naar een cognitief, emotioneel en spiritueel proces gericht op het versterken van het vermogen om met het verlies te leven binnen de culturele context

Culturele intersubjectieve percepties en symbolische interacties met de overledene

- Cultuur bestaat uit intersubjectieve percepties, d.w.z. overtuigingen en waarden die leden van een cultuur waarnemen als zijnde wijdverbreid in hun groep (Chi-Yue, Michele, Toshio, Garriy, & Ching, 2010)
- Reconstrueren van de culturele intersubjectieve realiteit kan behulpzaam zijn bij het omgaan met een gevoel van onrecht en schuld (Smid en Boelen, 2018)
- Dit kan door de patiënt aan te moedigen om symbolische interacties met de overledene aan te gaan:
 - Schrijfopdrachten
 - Imaginaire gesprekken
 - Cultureel passende rituelen
- Deze interventies maken deel uit van evidence-based behandelingen voor PTSS en traumatische rouw
 - Beknopte Eclectische Psychotherapie voor PTSS (Gersons, Meewisse, & Nijdam, 2015)
 - Complicated Grief Treatment (Shear et al., 2014; Shear, Reynolds, III, & Simon, 2016)

Cultuursensitieve opvang, preventie, screening, diagnostiek en behandeling van psychopathologie na traumatisch verlies

Diagnostiek van traumatische rouw vereist in kaart brengen van culturele omgang met rouw en verlies

*“Diagnose van de [persisterende complexe rouw]stoornis vereist dat de persisterende en ernstige reacties niet passen binnen culturele normen voor rouwreacties en niet beter kunnen worden verklaard door cultuurspecifieke rouwrituelen”
(APA, DSM-5, 2013)*

Herodotus on Culture

Darius ... summoned some Greeks and asked them for how much money they would be willing to eat their dead parents. But they answered that they would not do such things for any amount of money.

And after that Darius summoned some Indians (called Kallatai), who eat their parents, and asked them for what price they would agree to burn their dead fathers with fire. But they shouted aloud and bid him not to speak blasphemy.

Thus these things are established by custom and quite right was Pindar, it seems to me, when he says in a poem *Custom is king of all*.

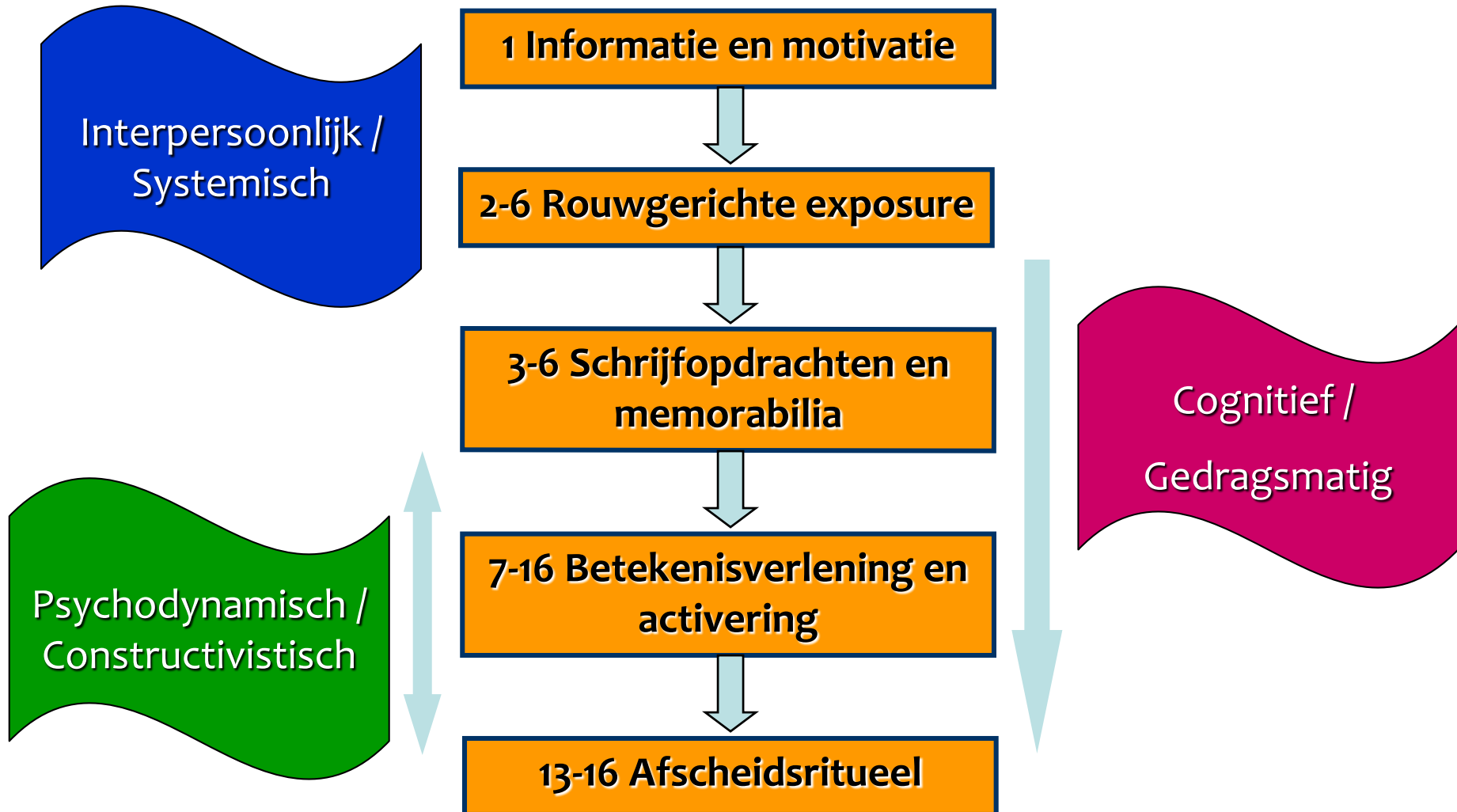
Translation Anne Carson, 2010

Cultureel interview verlies en rouw

- Als iemand uit uw familie, vrienden of anderen in uw gemeenschap sterft, hoe zouden mensen dan meestal de begrafenis regelen?
- Zijn er andere rituelen nadat mensen zijn overleden?
- Is er een voorgeschreven periode van rouw of verdriet?
- Wanneer en hoe praten mensen over de overledene?
- Wat kan dit betekenen wanneer nabestaanden dromen of andere soorten ontmoetingen met de overledene hebben?
- Wat denken uw familie, vrienden en anderen in uw gemeenschap dat er na de dood gebeurt?
- Neemt u deel aan spirituele of religieuze activiteiten om u te helpen het verlies van uw dierbare te verwerken?

(Smid, Groen, De la Rie, Kooper, Boelen, in voorbereiding)

Beknopte Eclectische Psychotherapie voor Traumatische Rouw (BEP-TG)

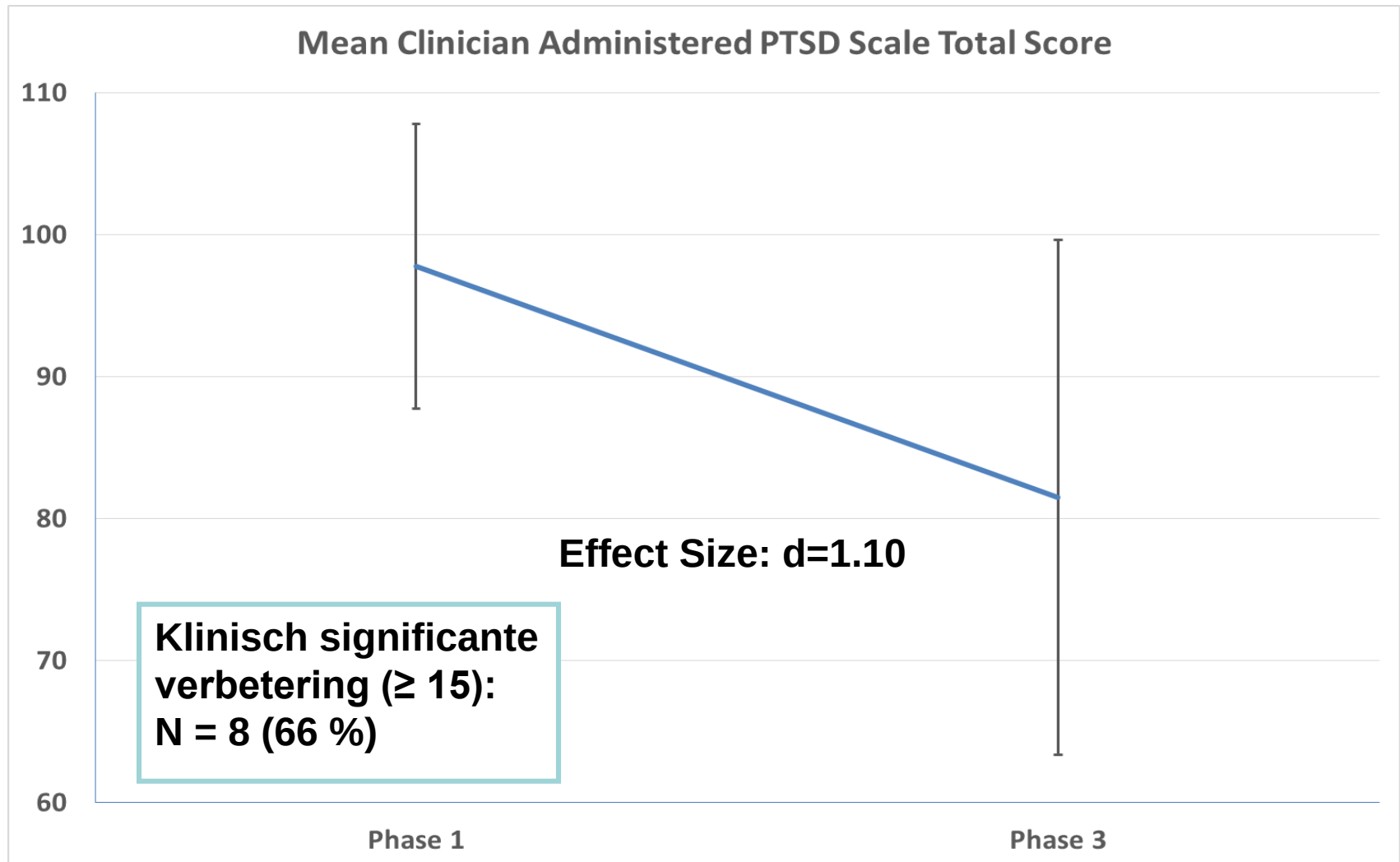

Smid, Kleber, de la Rie, Bos, Gersons & Boelen 2015

Dagbehandeling Traumatische Rouw Centrum '45

	Fase 1 (4 maanden)	Fase 2 (4 maanden)	Fase 3 (4 maanden)
10.00-10.15	Dagopening		
10.15-11.30	Groepstherapie	Beeldende therapie	Psychomotorische therapie
11.30-11.45	Koffie		
11.45-13.00	Psychomotorische therapie/ Beeldende therapie	BEP-TG	Maatschappelijke oriëntatie
13.00-13.30	Lunch		
13.30-14.30	Sociotherapie	Psychomotorische therapie	Spreekuur/ Beeldende therapie op indicatie
14.30-15.30	Spreekuur	Sociotherapie/ Spreekuur	Sociotherapie/ Beeldende therapie op indicatie

Dagbehandeling Traumatische Rouw: Effect op PTSS symptomen (N=12)

De Heus, Hengst, de la Rie, Djelantik, Boelen & Smid, 2017

Wat is het AKTR?

Het AKTR is een kennis- en informatiecentrum gericht op het verbeteren van de kwaliteit, wetenschappelijke onderbouwing en verspreiding van psychosociale hulp na verlies. Wat is goede psychosociale hulp na verlies? Hoe kunnen mensen die vastlopen in de verwerking van verlies het best geholpen worden?

Het AKTR beoogt deze vragen te beantwoorden.

[Lees verder](#)

Doe mee aan onderzoek!

[Werk mee aan wetenschappelijk onderzoek naar rouw!](#)

Universiteit Utrecht

[Lees meer >](#)

Vragen over hulp bij rouw?

Neem contact op met het Nazorg Contact Punt (NCP)

E-mail: ncp@impact.arq.org

Bel: 088-3305100

[Lees meer >](#)

Conclusie

- Traumatische rouw treedt op als nabestaanden na het verlies van een dierbare klachten ontwikkelen passend bij PCRS, PTSS en/of depressie
- Culturele rituelen en tradities dragen bij aan betekenisgeving en daarmee aan het vullen van de leegte van existentiële onzekerheden waarmee traumatische rouw gepaard kan gaan
- Na traumatisch verlies zijn gebruikelijke rituelen vaak niet mogelijk, waardoor het risico op traumatische rouw toeneemt
- Cultuursensitieve opvang, preventie, screening, diagnostiek en behandeling van psychopathologie is nodig na traumatisch verlies
- De TGI-SR, het cultureel interview verlies en rouw, BEP-TG en de dagbehandeling traumatische rouw beogen hieraan een bijdrage te leveren